

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Кафедра історії Центральної і Східної Європи і спеціальних галузей історичної
науки

Проректор _____ **“ЗАТВЕРДЖУЮ”**
“ _____ ” червня 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА ІСТОРИОГРАФІЯ

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Галузь знань

03 Гуманітарні науки

(шифр і назва)

Спеціальність

032 Історія та археологія

(шифр і назва спеціальності)

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Івано-Франківськ – 2021 рік

Робоча програма навчальної дисципліни “Джерелознавство та історіографія” для студентів галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 032 Історія та археологія.

23 червня 2021 р. 36 с.

Розробники: (вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Стефанюк Г.В. кандидат історичних наук, доцент

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії Центральної і Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки

Протокол від “23” червня 2021 р. № 12.

Завідувач кафедри історії Центральної і Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки

(підпис)

(Комар В.Л.)

(прізвище та ініціали)

24 червня 2016 р.

Схвалено Науково-методичною радою факультету історії, політології і міжнародних відносин.

Протокол від 25 червня 2021 р. № 10

25 червня 2021 р.

Голова Науково-методичної ради
Факультету історії, політології і
міжнародних відносин

(підпис)

(Кугутяк М.В.)

(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <i>03 Гуманітарні науки</i> (шифр і назва)	2. Цикл професійної підготовки. 2.1 Обов'язкові дисципліни 2.1.1 Теоретична підготовка	
	Спеціальність <i>032 Історія та археологія</i>		
Змістових модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <i>032 Історія та археологія</i>	Рік підготовки:	
Індивідуальне завдання <i>Реферат</i>		I-й	I-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		I-й	I-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Освітній рівень: <i>бакалавр</i>	12 год	10 год
		Практичні, семінарські	
		18 год	4 год
		Лабораторні	
		0 год	0 год
		Самостійна робота	
		60 год	76 год
		Індивідуальні завдання: 0 год.	
Вид контролю: <u>екзамен</u>			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33% : 67%

для заочної форми навчання – 10% : 90%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання дисципліни – засвоєння і поглиблення теоретичних та практичних знань, умінь і навичок студентів на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти за галуззю знань 03 Гуманітарні науки, спеціальністю 032 Історія та археологія з дисципліни «Джерелознавство та історіографія»; опанування і застосування ключових теоретико-методологічних засад і методів вивчення та інтерпретації історичного минулого України на основі джерельної бази; формування інтегральної, загальних, фахових компетентностей, достатніх для ефективного розв'язування стандартних і нестандартних комплексних задач у професійній науковій та дослідницькій діяльності, що характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Завданням є поглиблене вивчення та закріплення теоретичних положень і фактологічного матеріалу, який викладався на лекціях або засвоювався шляхом самостійної роботи студентів. Під час семінарських занять вони повинні розвивати творче й аналітичне мислення та культуру мови, вчитися самостійно аналізувати історичні джерела. Важливим завданням є усвідомлення студентською молоддю значення і місця джерела в історичній науці загалом та при вивченні історії в навчальних закладах середньої освіти.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати :

- - основні типи історичних джерел та їх місцезнаходження;
- - основні публікації джерел та їх місцезнаходження;
- - класифікацію історичних джерел;
- - термінологію навчальної дисципліни;
- - методологічні та методичні принципи джерелознавства та історіографії;
- - основні стадії роботи дослідника над джерелом;
- - основи теорії і методології освіти, необхідні для професійної діяльності, проектувати і здійснювати освітній процес з урахуванням сучасної соціокультурної ситуації і рівня розвитку особистості.
- методику й основні етапи опрацювання та використання джерел у наукових дослідженнях.

вміти

- відтворювати знання з джерел з історії України, необхідними для професійної підготовки історика;
- розуміти та інтерпретувати опрацьований матеріал, володіючи сучасними методами історичного дослідження, у вербальній і невербальній формах різного обсягу й складності;
- - давати самостійний критичний та аргументований аналіз джерельних (документальних) та історіографічних матеріалів;
- використовувати в своїй діяльності історичні методи дослідження;
- - застосовувати фактологічний матеріал і загальноприйняті критерії оцінки для ідентифікації подій з історії України;
- синтезувати джерельну історичну інформацію, користуючись структурно-логічними схемами;

- виокремлювати головні етапи формування історичних джерел (за хронологічним і тематичним принципами);
- володіти категоріально-понятійним апаратом;
- організовувати комплексний пошук, неупереджений аналіз та інтерпретацію історичних джерел (як українською, так й іноземними мовами);
- використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності;
- впроваджувати під час навчання інноваційні технології;
- організовувати ефективну міжособистісну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, базовану на здобутих знаннях, демократичних переконаннях і гуманістичних цінностях;
- вдосконалюватися з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції;
- проводити діяльність, спрямовану на використання історико-культурної спадщини України під час вивчення дисципліни і пропагувати її через просвітницьку діяльність;
- вести пошукову роботу, а також здійснювати наукові дослідження в галузі історії України із використанням джерельної бази та історіографії;
- займати активну життєву позицію у відстоюванні своєї точки зору та історичної об'єктивності з проблем минулого та сьогодення;
- ефективно брати участь у різних формах наукової комунікації.

3. Результати навчання (компетентності)

- **Практична** – на основі засвоєних знань, умінь і навичок із дисципліни «Джерелознавство та історіографія» здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у процесі навчання за спеціальністю, що передбачає застосування теорій та методів пошуку, виявлення, класифікації, аналізу та інтерпретації історичних джерел (C1).
- **Дослідницька** – здатність аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної історії, накопичення її джерельної бази, що становить культурну спадщину України та українського, здатність аналізувати стан та розвиток історичних процесів на основі джерельної бази (C2).
- **Викладацька** – готовність до викладацької діяльності в межах освітньої програми, використання сучасних педагогічних методів та засобів активізації педагогічної діяльності (C3).
- **Організаційна** – здатність вести самостійний пошук, добір та опрацювання інформації джерел з історії України та наукової літератури (C4).
- **Контрольна** – здатність і готовність здійснювати перевірку достовірності фактів в історичному процесі на основі джерел, інформаційних повідомлень, інноваційних підходів щодо історичного розвитку (C5).
- **Суспільно-політична** – здатність розуміти суспільні процеси і впливати на них; здатність ефективно проводити діяльність або виконувати певні функції, забезпечувати розв'язання проблем і досягнення позитивних результатів у галузі історії; адекватне розуміння того, як функціонує суспільство, сприйняття власної

ролі й ролі інших людей у цьому процесі; наявність внутрішньої мотивації, здібностей і відповідної кваліфікації для діяльності в системі історичного розвитку (С6).

- **Діагностична** – володіти історичними знаннями, теорією та методологією (підходами, принципами і методами) розпізнавання проблеми, виявлення характерних ознак ситуації (С7).
- **Інформаційно-аналітична** – здатність до критичного використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для пошуку, обробки, аналізу, верифікації джерельної інформації з історії України, формування умінь на основі отриманої інформації формулювати комплексні аналітичні висновки; здатність інтерпретувати, систематизувати, критично оцінювати і використовувати отриману інформацію в контексті дослідницького завдання або проблеми, що вирішується (С8).
- **Комунікативна** – здатність письмово й усно спілкуватися (комунікувати) українською – державною мовою; користуватися вербальними і невербальними засобами передачі історичної інформації (усна відповідь, реферат, есе, доповідь на науково-звітній конференції ін.) (С9).

Фахові (предметні) компетентності:

- Здатність чітко і логічно відтворювати знання з історії України на основі ретроспективної документної інформації, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування цілісної історичної картини України, необхідних для роботи в науково-дослідницькій сфері (С5,8).
- Здатність усвідомлювати та інтерпретувати опрацьований матеріал з джерел з історії України, формувати й науково аргументувати власну інтерпретацію, брати активну участь у дискусіях (С3).
- Розуміти і застосовувати внутрі і міжпредметні зв'язки, мати синтетичне мислення (С4,10).
- Здатність застосовувати знання, уміння і навички для розробки навчально-методичного забезпечення дисципліни, зокрема логічно-структурних та класифікаційних схем ін. (С7).
- Здатність інтерпретувати, систематизувати, критично оцінювати і використовувати отриману інформацію в контексті дослідницького завдання або проблеми, що вирішується (С8).
- Уміння працювати з джерелами та фаховою літературою (С3)
- Здатність використовувати іноземну мову в практичній діяльності за спеціальністю (С3)
- Знати і володіти на фаховому рівні методами викладання історії та суміжних дисциплін у вищих навчальних закладах (С4, С10).
- Уміння використовувати на практиці програмно-технічні засоби інформатики та сучасні інформаційні системи і технології (С8).
- Наявність системи знань основних теорій та концепцій сучасної історіографії, основних джерел із дисципліни, вміння їх критично аналізувати, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості (С2, 3).
- Здатність порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора

в історії, розкривати внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб, соціальних груп (С6).

- Здатність на основі вивченого матеріалу, ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки (С6).
- Здатність на основі вивчення джерел з історії України формувати високу історичну й громадянську свідомість, національну гідність та історичну національну пам'ять, здатність використати на практиці здобуті знання із дисципліни з метою проведення громадянсько-патріотичного виховання серед молоді (С6).
- Здатність ефективно брати участь у різних формах наукової комунікації (С9).

4. Програма навчальної дисципліни **Змістовий модуль 1. Джерелознавство**

Тема 1. Основні етапи розвитку джерелознавчих знань

Зародження джерелознавчих знань в період античності та середньовіччя. Праці античних авторів – Геродота, Фукидіда, Тацита, Лівія, Страбона, Поліція та ін. “Батько джерелознавства”. Втрата первинних джерелознавчих знань в середні віки.

Джерелознавство в Західній Європі в новий час. Італійські гуманісти Петрарка і Лоренцо Валла. Розробка теоретичних засад джерелознавства. Енциклопедисти Д. Дідро, Ж. д’Аламбер, Вольтер.

Особливості становлення джерелознавства в Україні у XVIII – на початку XX ст. Луцький, Львівський, Київський, Харківський колегіуми, Острозька та Києво-Могилянська академії. Ф. Прокопович, С. Калиновський, Ф. Соколовський, П. Симоновський, В. Рубан. “Короткий літопис Малої Росії” невідомого автора, “Землеопис Малої Росії” князя Безбородька, “Записки” В. Григоровича-Барського. Київська археографічна комісія. Археографічна комісія НТШ. Д. Багалій, М. Грушевський.

Розвиток джерелознавства в Росії. Г. Міллер, В. Татищев, А. Шльоцер. “Скептична школа” М. Каченовського. Російські історики М. Погодін, В. Соловйов, В. Ключевський.

Розвиток джерелознавчих знань в зарубіжних країнах. Французька школа “Великих істориків”. Тьєррі, Гізо, Міньє. Ідеї школи Леопольда фон Ранке. Американська історична асоціація.

Сучасний стан джерелознавства і завдання подальшого розвитку в Україні.

Тема 2. Основи теорії історичного джерела

Визначення історичного джерела. Теорія історичного джерелознавства як центральна проблема загального джерелознавства. Позитивістський, марксистський, неокантіанський і постмодерністський напрями у трактуванні поняття історичного джерела.

Основні етапи існування історичного джерела. Закономірності утворення історичних джерел, відбиття в них діяльності людей. Доджерельний і власне джерельний етапи існування історичного джерела. Джерело як історичне явище, історичний факт.

Історичне джерело як об’єктивно-суб’єктивний феномен, як продукт певних суспільних відносин і творчості людини. Втілення людської думки або дії в тій чи іншій формі як джерело історичного дослідження.

Джерельна інформація. Історичне джерело в світлі сучасного розуміння теорії соціальної інформації. Структура інформації джерела. Джерельна і поза джерельна інформація. Інформація відкрита й закрита, потенційна й актуалізована, пряма і опосередкована, прихована навмисне й ненавмисне.

Тема 3. Предмет, структура і завдання джерелознавства

Визначення предмету джерелознавства. Джерелознавство як спеціальна галузь наукових історичних знань, наука про історичні джерела, теорію і практику їх використання в історичних дослідженнях.

Завдання історичного джерелознавства. Теоретичні завдання джерелознавства. Розробка загальної теорії джерелознавства. Опрацювання теоретичних проблем окремих компонентів історичної науки. Вироблення принципів та методів наукового дослідження історичних джерел і використання джерельної інформації. Практичні завдання джерелознавства. Вдосконалення наукових методичних прийомів і засобів вивчення і використання історичних джерел. Аналітико-інформативне вивчення джерел. Забезпечення історичних досліджень вірогідними джерелами і фактичними знаннями. Формування на базі джерел сукупності наукових фактів.

Структура джерелознавства. Внутрішня структура джерелознавства як системи знань про історичні джерела та їх наукове використання. Логічний аспект та його складові: теорія джерелознавства, методологія і методика джерелознавства, джерелознавча практика. Аналітико-інформаційне джерелознавство як спеціальне вивчення окремих джерел та їх груп. Предметний аспект та функціональна структура джерелознавства.

Зв'язок джерелознавства з іншими галузями знання. Спеціальні історичні дисципліни як компоненти джерелознавства, їх класифікація. Група спеціальних історичних дисциплін, що визначають окремі види джерел і розробляють методи їх вивчення. Формування в окремі дисципліни певних етапів роботи з джерелами.

Тема 4. Основні поняття методології джерелознавства

Поняття методики історичного джерелознавства. Принципи наукового дослідження джерел. Методологія джерелознавства як синтез загальної методології, методології історичної науки, загальних принципів та методів дослідження джерел.

Специфіка використання основних методологічних принципів наукового пізнання в історичному джерелознавстві. Принцип історизму в процесі пошуку, виявлення та аналізу джерел, їх до джерельної субстанції, генетичних зв'язків. Структурні та трансформаційні зв'язки джерел, їх вивчення в контексті конкретно-історичним досвідом.

Принцип наукової об'єктивності аналізу джерела. Репрезентативність джерел та їх сукупностей. Поняття оптимального обсягу джерельної інформації. Неприпустимість спотворення тексту, викривлення змісту джерел, навмисного їх замовчування або підміни. Принцип всебічності залучення джерельної інформації. Неупередженість історика на всіх етапах роботи з джерелами.

Співвідношення принципів роботи з джерелами і джерелознавчих методів. Зв'язок методології та методики в джерелознавстві. Джерелознавча термінологія.

Теоретико-методологічні питання джерелознавства історії України. Визначення кола джерел з української історії. Застосування принципів всебічності, історизму та об'єктивності до джерел з історії України. Врахування історичних умов життєдіяльності українського народу в різні історичні епохи та їх впливу на джерельний комплекс. Спростування сфальсифікованих джерел з історії України.

Тема 5. Основи методики історичного джерелознавства

Поняття методики історичного джерелознавства як сукупності методів і прийомів роботи з історичними джерелами. Співвідношення методики та методології джерелознавства.

Зміст і структура методів історичного джерелознавства. Загальнонаукові методи: аналітичний, синтетичний, логічний, ретроспективний, математичний, ілюстративний. Історичні методи: історико-порівняльний, хронологічний, синхроністичний, діахронний, типологічний та ін. Джерелознавчі методи: критичний, евристичний, метрологічний, археографічний, іконографічний, палеографічний та ін.

Головні етапи роботи з історичними джерелами: пошук, виявлення, відбір джерел, джерелознавча критика, використання джерельної інформації. Методика пошуку і виявлення історичних джерел. Джерелознавча евристика. Особливості пошуку опублікованих і неопублікованих джерел. Використання сучасних пошукових систем для виявлення джерел. Застосування методів історичної бібліографії.

Відбір джерел з теми дослідження. Залежність принципів відбору від мети і дослідницьких завдань. Суцільне і вибіркоче вивчення джерел. Поняття наукової вибірки джерел. Основні вибіркові методи.

Тема 6. Класифікація історичних джерел

Наукова класифікація джерел як теоретико-методологічна процедура і метод опанування джерельним матеріалом. Завдання класифікації, вироблення її принципів. Поняття класифікаційної ознаки. Виявлення ознак, які характеризують типові зовнішні або внутрішні особливості різних джерел.

Поняття класифікаційної схеми. Застосування різних класифікаційних схем в історичних дослідженнях. Умовність класифікаційних схем. Загальні та спеціальні класифікаційні схеми.

Типологічна класифікація історичних джерел. Застосування ознаки способу кодування інформації для виділення основних типів джерел. Сучасні типи джерел, що несуть інформацію з допомогою технічних засобів. Родова класифікація історичних джерел. Поділ певних типів джерел на роди за зовнішніми та внутрішніми ознаками. Видова класифікація історичних джерел. Поняття виду джерела. Застосування формально-змістовних ознак для виділення окремих видів джерел.

Групування історичних джерел за хронологічно-географічною ознакою, за походженням, за рівнем збереженості, за способом зберігання, за унікальністю та масовістю, за оригінальністю, за способом створення, за палеографічними ознаками.

Класифікація писемних джерел за формою та змістом, за походженням.

Тема 7. Аналітична критика історичних джерел

Поняття джерелознавчої критики, її структура і завдання. Наукова критика історичних джерел. Критика аналітична і синтетична. Наукова критика – обов'язків елемент історичного дослідження.

Аналітична критика історичних джерел. Основні завдання аналітичної критики.: встановлення часу та місця походження джерела, обставини його створення та функціонування, авторства. Атрибуція джерела, з'ясування його

первісного змісту та вигляду. Текстологічне дослідження джерела. Тлумачення тексту джерела. Лінгвістичний аналіз як один з методів джерелознавчої герменевтики. Зовнішня та внутрішня критика джерела як важливі елементи аналітичної критики. Використання здобутих знань про джерело для встановлення його достовірності, повноти та об'єктивності наукової цінності.

Синтетична критика джерел. Поняття сукупності джерел з теми дослідження об'єкту як синтетичної критики. Встановлення об'єктивних зв'язків між джерелами в межах комплексу. Систематизація джерельної інформації.

Методика використання масових джерел. Застосування методів контент-аналізу, кореляційного, факторного і графічного. Використання новітніх електронних технологій для опрацювання масових джерел.

Змістовий модуль 2. Історіографія

Тема 1. Історіографія як спеціальна галузь знань і навчальна дисципліна

Поняття історіографії. Місце історіографії у процесі історичного пізнання. Історична наука як історіографічний процес. Предмет, об'єкт, завдання, методи історіографії. Періодизація курсу. Історіографічні напрями. Історіографічне джерело та факт. Структура історіографічного аналізу. Понятійний апарат історіографії. Функції історіографії.

Тема 2. Теоретико-методологічні засади та основні етапи розвитку української історіографії

Висвітлити основні принципи, методи, поняття і терміни історіографії, обґрунтувати хронологічні межі найважливіших етапів зародження, становлення і розвитку української історіографічної думки, охарактеризувати навчальну літературу з української історіографії. Методологія та понятійно-термінологічний апарат історіографії. Періодизація української історіографії. Література з української історіографії.

Тема 3. Формування історичної думки в IX-XIX ст.

Основні форми дописемних історичних уявлень. Історичні уявлення часів Київської Русі (X-XII ст.). Роль епосу для вивчення дохристиянського періоду історії давньоруської держави. Історико-літературні твори Київської Русі («Слово про закон та благодать»,

«Поучение Владимира Мономаха», «Слово о полку Ігоревім» тощо). Літописання Київської Русі. «Повість минулих літ»: проблема авторства, джерельна основа, структура, історія дослідження, вплив на сучасність. «Київський літопис»: походження, структура, зміст. Галицько-Волинський літопис XIII ст. Розуміння історичного процесу в часи Київської Русі.

Літописні пам'ятки білоруського походження (західноруські або литовські літописи). Початок нового жанру українського письменства – полемічної літератури, його головні представники. Українське літописання пер. пол. XVII ст. Густинський літопис. Мемуарна та іноземна історіографія XVI - пер. пол. XVII ст. М. Стрийковський. «Хроніка польська» М. та І. Бельських – перша згадка про українське козацтво. Праці О. Гваньїні. Мемуарна література польських авторів. «Діаріуш» Є. Лясоти. «Опис України» Г. де Боплана.

«Літопис Самовидця» як пам'ятка історіографії та літератури, джерело для вивчення історії України. Стислі літописні «Хроніки» XVII ст. Регіональне

літописання XVII ст. (монастирські літописи) – останній відгомін давньокиївського чернечого літописання XI-XII ст. Українські народні думи та пісні часів Б.Хмельницького. Об'єднавчі тенденції в українській історіографії др. пол. XVII ст. («Хроніка» Ф.Сафоновича, «Синопис» тощо.)

«Історія Русів». Вплив філософії Просвітництва на українську історичну думку кін. XVIII - поч. XIX ст. Перші спроби створення загального курсу української історії (Д. Бантиш-Каменський, М. Маркевич). Вплив німецької класичної філософії на українську історичну думку XIX ст. Від етнографії до історії (Г. Калиновський, М. Церетелев, М. Максимович, І. Срезневський). М. Максимович – початок наукового розроблення української історії. Організаційні установи для досліджень з української історії. М. Костомаров. П. Куліш. В. Антонович – найбільша постать нової української історіографії. Формування школи українських істориків. Вклад М. Драгоманова в розвиток української історіографії. Діяльність українських істориків О. Єфименко, О. Лазаревського, Д. Яворницького, Д. Багалія. Західноукраїнська історична думка XIX століття. Початкова стадія формування української історіографії як наукової дисципліни.

Тема 4. Розвиток української історіографії у XX – поч. XXI ст.

Заходи радянської влади щодо розвитку історичної науки. Розгром школи М. Грушевського. М. Покровський та українські історики. Утвердження марксистсько-ленінської концепції вітчизняної історії. Інститут історії АН УРСР: перше двадцятиріччя (1936-1956 рр.). Діяльність радянських істориків у період Великої Вітчизняної війни. Українська історіографія на переломі: від окремої галузі до наукової дисципліни (поч. 20-х – сер. 50-х рр. XX ст.). Хрущовська «відлига». Створення нових історичних журналів. Українська історіографія кін. 50-х – поч. 80-х років XX ст.: у пошуках власної ідентифікації. Розвиток історичної науки в українській діаспорі XX ст. Д.Дорошенко, С.Томашівській, А.Антонович, Н.Полонська-Василенко, Л.Винар, О.Пріцак, Т.Гунчак, О.Субтельний, І.Лисяк-Рудницький та інші. Труднощі розвитку новітньої української історіографії.

Тема 5. Історична думка від античності до XIX ст.

Виникнення історичної свідомості. Історична рефлексія та верифікація Геродота.

«Прагматична» історія Фукидіда. Ідея круговороту історичного процесу. Провіденціоналізм християнської теософії. Лінійність історичного часу. Секуляризація і гуманізація історичної свідомості. Індивідуалізація категорії часу. Циклічність історичного процесу в історичній свідомості епохи Відродження. Натуралістичне розуміння історії в раціоналістичному світоуявленні XVII століття.

«Монадологія» Г. Лейбніца. Ідея розвитку. Поняття історичного процесу в концепції Дж. Віко. Ідея розвитку людства по спіралі («корсо» і «рікорсо»). Ідея прогресу у філософії історії епохи Просвітництва. Ш. Монтеск'є, Вольтер, А. Тюрго, Ж. Кондорсе. Проблема

«колективної» та «індивідуальної» історії. Натуралістичний детермінізм. Космополітичний культурно-орієнтований націоналізм філософії історії І. Гердера. Концепція нації. Ідея індивідуалізації історії.

Історизм. Історія виникнення поняття і його тлумачення. Становлення історії як фахової й наукової дисципліни. Теоретико-методологічні погляди й історіографічна практика Л. фон Ранке. Ідея «народного духу» і його історичних проявів в німецькій історичній школі права» (Ф.Савін'ї та К. Ейхгорн). «Філософія історії» Гегеля. Роль особи в історії. Категорії «держава» і «нація» як головних рушійних сил історичного процесу. Суспільство як предмет історії у філософії позитивізму. Соціальна статика і соціальна динаміка О. Конта. Еволюційна теорія Г. Спенсера. Натуралістичний детермінізм. Історія і соціологія. Теорія історичного процесу в матеріалістичній метафізиці (К. Маркс і Ф. Енгельс).

Тема 6. Зарубіжна історіографія ХХ – ХХІ ст.

Друге покоління школи «Анналів». Ф. Бродель. Соціально-орієнтована історіографія США. «Прогресивні історики» (Ф. Тернер, Дж. Робінсон). Соціальний оптимізм і віра в процес модернізації. Квантифікація. Розвиток історичної демографії й соціально-економічної історії. Культурна історія. Проблема смислу в історії (К. Левіт, М. Мюллер, Ф. Фукуяма, Р. Козеллек). Історична наука постмодернізму. Ж. ле Гофф. Л. Стоун і «відродження історичного нарративу». «Метаісторія» Г. Вайта. «Лінгвістичний поворот» і історична наука. Ю. Лотман.

«Історія повсякденностей», «Мікроісторія», «Нова Культурна і Інтелектуальна історія», «Oral History» (К. Гінзбург, К. Поні, П. Бурке, Н.З. Девіс, Х. Медік, Л. Нітхаммер та ін.). Історична Антропологія і Етнологія. «Щільний опис» К. Геєртца. Деконструктивізм. Я. Дерріда. «Археологія знання» М. Фуко. «Нова історія жінок і гендерна історія».

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		о	Л	п	Лаб	інд		с.р.	л	п	лаб	інд
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тематика курсу												
Тема 1. Предмет, структура і завдання джерелознавства	15	2	3			10	15	2				13
Тема 2. Класифікація історичних	15	2	3			10	15	2				13

джерел												
Тема 3. Аналітична критика історичних джерел.	15	2	3			10	15	2	2			11
Тема 4. Основні поняття методології джерелознавства.	15	2	3			10	15					15
Тема 5. Об'єкт, предмет і методи в історіографії.	15	2	3			10	15	2	2			11
Тема 6. Українська та зарубіжна історіографія.	15	2	3			10	15	2				13
Разом	90	12	18			60	90	10	4			76
Усього годин	90	12	18			60	90	10	4			76

6. Теми семінарських занять

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	Основні етапи розвитку джерелознавчих знань в Україні.	2
2.	Предмет та основні завдання архівознавства.	2
3.	Класифікація і загальна характеристика типів історичних джерел.	2
4.	Основи організації архівної справи суверенної України.	2
5.	Методика джерелознавчої евристики.	2
6.	Аналітична критика історичних джерел.	2
7.	Об'єкт, предмет і методи в історіографії.	2
8.	Становлення та розвиток української історіографії.	2
9.	Зарубіжна історіографія	2

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	Українська і зарубіжна історіографія	2
2.	Класифікація і загальна характеристика типів історичних джерел.	2

7. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Не передбачено	
2		
...		

8. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Не передбачено	
2		
...		

9. Самостійна робота

Денна форма навчання

№	Назва теми	Кількість
---	------------	-----------

з/п		Годин
1	Предмет та основні завдання архівознавства	10
2	Предмет, структура і завдання джерелознавства	10
3	Класифікація історичних джерел	10
4	Аналітична критика історичних джерел	10
5	Історіографія як наука і навчальна дисципліна	10
6	Українська і зарубіжна історіографія	10
	Разом	60

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Предмет та основні завдання архівознавства	13
2	Предмет, структура і завдання джерелознавства	13
3	Класифікація історичних джерел	11
4	Аналітична критика історичних джерел	15
5	Історіографія як наука і навчальна дисципліна	11
6	Українська і зарубіжна історіографія	13
	Разом	76

10. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

- * Джерелознавчі проблеми історії України.
- * Джерелознавство в системі історичної науки.
- * Основні компоненти історичного джерелознавства.
- * Спеціальні історичні дисципліни в структурі джерелознавства.
- * Джерельна база історичних досліджень.
- * Класифікація джерел з історії України.
- * Загальний огляд речових джерел із української історії.
- * Нумізматичні джерела.
- * Архітектурні пам'ятки.
- * Предмети озброєння.
- * Предмети одягу.
- * Графічні книжкові зображення.
- * Жанрові та історичні зображальні джерела.
- * Кінофотовідеодокументи (аудіовізуальні).
- * Картографічні джерела.
- * Загальний огляд усних джерел.
- * Загальна характеристика лінгвістичних джерел.
- * Загальний огляд писемних джерел.
- * Літописи як історичне джерело.
- * Актові та діловодні документи.

* Статистичні джерела.

* Матеріали соціологічних досліджень.

* Періодична преса як історичне джерело.

* Джерела особового походження.

1. Історія української історіографії.
2. Формування християнської методології. Євсевій Кесарійський. Блаженний Августин.
3. Форми середньовічного історіописання.
4. «Бої за історію» доби Реформації.
5. Пошуки власної «античності» в слов'янських історіографіях.
6. Містичний пієтизм та масонство як провісники доби Романтизму.
7. «Das Weltgeschichte ist das Weltgericht». Ф.Шиллер, Г.Лесинг, Ф.Шльосер.
8. Слов'янська романтична історіографія.
9. Життя та наукова діяльність М. Блока і Л. Февра.
10. Психолого-генетична методологія історії. В. Вундт.
11. Тлумачення історії як поглиблення процесу комунікації. К. Ясперс.
12. Американська історіографія другої половини ХХ ст.
13. Сучасна німецька історіографія. Р. Козеллек. Історія понять.
14. Проблеми історії Київської Русі в дослідженнях вітчизняних істориків.
15. Проблематика історії України XIV – пер. пол. XVII ст. у вітчизняній історіографії.
16. Збереження історичної пам'яті в українському фольклорі XV – XVII ст. (історичні пісні, думи, перекази).
17. Події Української національної революції та Українська гетьманська держава у вітчизняних історичних дослідженнях.
18. Порівняльний аналіз козацьких і давньоруських літописів: специфіка, тематика, мова.
19. Проблеми української історії XVIII ст. в українській історіографії.
20. На стику етнографії та історії: Г. Калиновський, М. Цертелєв, М. Максимович, І. Срезневський.
21. В. Б. Антонович та його історична школа.
22. Сучасна українська історіографія у діаспорі. С. Плохій. С. Єскельчик. Р. Шпорлюк.

11. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ ПО ТЕМАХ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Основні етапи розвитку джерелознавчих знань

Питання для самоконтролю

1. Які історичні умови сприяли зародженню джерелознавчих знань в Україні в XVII – XVIII ст.?
2. Які серійні видання здійснили історичні товариства в Україні у XIX ст.?
3. У чому полягає відмінність методологічних підходів і проблематики джерелознавчих досліджень радянських вчених УРСР та українських істориків з діаспори?
4. Проаналізуйте вплив західного та російського джерелознавства на проблематику досліджень українських вчених XVIII – XIX ст.
5. Визначіть основні центри розвитку джерелознавства в УРСР та суверенній Україні.

Тема 2. Основи теорії історичного джерелознавства

Питання для самоконтролю

1. Подайте визначення поняття "історичне джерело". Назвіть його основні складові.
2. Які існують основні етапи функціонування історичного джерела?
3. Поясніть взаємодію об'єктивно-суб'єктивних факторів у процесі створення та функціонування історичних джерел.
4. Складіть схему структури джерельної інформації, охарактеризуйте її основні складові.
5. Розкрийте суть і значення джерельної бази історичних досліджень.

Тема 3. Предмет, структура і завдання джерелознавства

Питання для самоконтролю

1. Обґрунтуйте поняття "структура джерелознавства", вкажіть на його значення.
2. Назвіть основні компоненти історичного джерелознавства.
3. Хто з істориків досліджував проблеми структуризації джерелознавства?
4. Вкажіть основні спеціальні дисципліни, котрі безпосередньо вивчають джерело. Як вони взаємодіють з джерелознавством?

5. Складіть структурну схему історичного джерелознавства з урахуванням проблематики вашої курсової роботи.

Тема 4. Основні поняття методології джерелознавства

Питання для самоконтролю

1. Що Ви розумієте під методологією джерелознавства ?
2. У чому полягає залежність методики джерелознавства від методології історичної науки?
3. Охарактеризуйте основні етапи розвитку методики джерелознавства у світі та в Україні.
4. Яке значення має методика бібліографічного пошуку опублікованих джерел?
5. Що таке архівна евристика?
6. Як використати науково-довідковий апарат архівів для пошуку джерел?

Тема 5. Основи методики історичного джерелознавства

Питання для самоконтролю

1. Що Ви розумієте під методикою джерелознавства ?
2. Перелічіть основні елементи джерелознавчого аналізу.
3. Що Вам відомо про методику встановлення справжності джерела?
4. Які групи методів застосовуються у джерелознавчій критиці?

Тема 6. Класифікація історичних джерел

Питання для самоконтролю

1. Що таке класифікація джерел?
2. Чим відрізняється класифікація від систематизації джерел?
3. Що означає "класифікаційна ознака" джерела? Вкажіть на споріднені ознаки речових і зображальних джерел. Чим відрізняються джерела цих типів?
4. Що розуміють під класифікаційною схемою?
5. Назвіть найбільш поширені класифікаційні схеми і вкажіть на їх прикладне значення.
6. Які чинники мають вирішальне значення для вибору оптимальної схеми класифікації джерел?
7. У чому полягають особливості класифікації джерел з історії України?
8. Зробіть класифікацію словесних джерел з теми Вашої курсової роботи, реферату.

Тема 7. Аналітична критика історичних джерел

Питання для самоконтролю

1. Що Вам відомо про методику встановлення справжності джерела?
2. Як проводиться атрибуція джерела (встановлення його авторства)?
3. Які прийоми можна використати для встановлення часу, місця, обставин та мотивів походження джерела?
4. Розкрийте зміст методики інтерпретації джерела.
5. Що таке синтетична критика джерел?
6. Назвіть найбільш характерні риси й особливості роботи з масовими джерелами.
7. Як Ви розумієте поняття "репрезентативність" стосовно масових джерел?
8. Складіть схему основних етапів джерелознавчого аналізу по темі Вашої курсової роботи.

12. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА ЗІ СТУДЕНТАМИ

Написання рефератів за темами

1. Джерелознавчі дослідження в Науковому товаристві імені Т.Шевченка.
2. Джерелознавчі дослідження українських істориків діаспори.
3. Хроніки та хронографи як історичне джерело.
4. Літописи як історичне джерело.
5. Україніка в архівах Австрії та Польщі.
6. Джерела з історії України в архівах Канади і Сполучених Штатів Америки.
7. Джерела з історії України в архівах Російської Федерації.
8. Основні комплекси речових джерел з історії України.
9. Історична інформація "Повісті минулих літ" та її значення для вивчення історії Київської Русі.
10. Джерела давньоруського права.

11. Літописи XVI –XVIII ст. як джерело до вивчення політичної історії України.
12. Джерелознавство як науковий напрямок XVIII ст.
13. Мемуари як джерело до історії революційних подій в Україні в 1917 – 1920 рр.
14. Епістолярна спадщина діячів культури та суспільно-політичного руху як історичне джерело.
15. Джерела до вивчення ЗУНР.
16. Речові джерела з історії України.
17. Зображальні джерела з історії України.
18. Усні джерела з історії України.
19. Лінгвістичні джерела з історії України.
20. Писемні джерела з історії України.
 1. Інтелектуальний зворот середини XX ст. і криза історіописання.
 2. Економічна історія у Франції в середині XX ст. – Е. Лябресс.
 3. Початки соціальної історії у Великобританії (Д. Тревельян).

4. «Негритянська історіографія» у США після Другої світової війни.
5. Історичні праці Ф. Броделя
6. Школа «Анналів» у Франції на зламі ХХ і ХХІ століть – поворот в бік антропологічної історії.
7. Дискусії щодо модернізації історіографії у Великобританії у 1960-х роках.
8. Соціальна історія у Великобританії після Другої світової війни.
9. Перебудова історіографії ФРН після Другої світової війни.
10. «Нова соціальна історія» в Німеччині.
11. Дослідження проблем нацизму в німецькій історіографії.
12. Дослідження італійського фашизму в історіографії Італії.
13. Італійська мікроісторія: стан і перспективи.
14. Методологічні пошуки в сучасній російській історіографії.
15. Історія України у висвітленні сучасної російської історіографії.
16. «Нова історична наука» у США: здобутки і проблеми.
17. Українська радянська історіографія в оцінках сучасних істориків.
18. Періодизація та особливості розвитку української історіографії в еміграції.
19. Києво-руська проблематика в сучасній українській історіографії.
20. Постать гетьмана Богдана Хмельницького в сучасній українській історіографії.
21. Оцінки української історіографії щодо ролі І.Мазепи у вітчизняній історії.
22. Військові губернатори в російській адміністративно-територіальній системі на українських землях: історіографічний аспект проблеми.
23. Ідеологи громадського руху
М.Костомаров, В.Антонович, М.Драгоманов:
порівняльний історіографічний аналіз.
24. Повсякденне життя греків Північного Приазов'я наприкінці ХVІІІ – на початку ХХст. : історіографія проблеми.
25. Сутність поглядів сучасних науковців на міську реформа 1870 та розвиток комунального господарства міст Південної України.
26. Історіографічні оцінки про політичні погляди М.Грушевського в період Української революції.
27. Ідеологія повстанського руху махновців: проблема в історіографії.
28. Дискусії істориків про постаті С.Бандери, Р.Шухевича, А.Мельника, О.Теліги.
29. Реформи хрущовської «відлиги» в Україні. Історіографічний аспект проблеми.
30. Діяльність в Україні таємних антирадянських організацій: висвітлення питання вправах сучасних істориків.

Методичні рекомендації щодо підготовки реферативної роботи об'ємом 12 сторінок включають в себе застосування відповідної методології.

Структура написання студентом реферату складається із наступних семи обов'язкових елементів:

- Вступна частина;
- Аналіз використаної літератури по темі (на 2-3 абзаци);
- Характеристика обраної теми та перспективність її дослідження;
- Визначити основні параметри викладу матеріалу;
- Навести історичний ілюстративний матеріал, що підтверджує вашу аргументаційну базу;
- Висновки;
- Список використаної літератури.

Критерії оцінювання реферату

Критерії	Бали
Глибоке розкриття проблеми, з відображенням авторської позиції	12-15 балів
Обгрунтоване розкриття проблеми	9-11 балів
Тема розкрита неповно	6-8 балів
Реферат суто компілятивного рівня	3-5 балів
Розкритий лише окремих аспект	1-2 бали
Реферат не зарахований	0 балів

13. Методи навчання

У ході вивчення навчальної дисципліни “Джерелознавство та історіографія” використовуються три групи методів: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності, методи активізації та мотивації навчально-пізнавальної діяльності, а також методи контролю. Перша група методів представлена словесними (розповідь, лекція), наочними (ілюстрація, карта) та практичними (реферати) методами. З метою активізації та мотивації навчально-пізнавальної діяльності використовуються методи стимулювання і мотивації обов'язку і

відповідальності в навчанні (роз'яснення мети навчального предмета та подання вимог до вивчення предмету), метод активізації у формі обміну думками. В рамках використання третьої групи методів використовуються методи усного та письмового контролю.

14. Методи контролю

В рамках навчально-виховного процесу, з метою визначення рівня знань, умінь та навичок студентів реалізується чотириступеневий контроль: 1) поточний контроль; 2) контрольна робота; 3) підготовка індивідуального завдання; 4) колоквиум.

Поточний контроль знань

Лекції передбачають системний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій студентами є обов'язковим.

Відвідування та активна участь студентів у роботі семінарських занять є обов'язковою умовою успішного складання курсу. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. При цьому враховуватимуться лише логічно обґрунтовані виступи, альтернативна теза чи спростування поданої, а не фактична підтримка тези виступаючого, змістовне рецензування та коментар чи доповнення, що дійсно сприятиме розгляду проблеми.

Загальна система оцінювання курсу

Структура розподілу балів у ході аудиторно-самостійної роботи студентів (вересень – грудень):

1) усні відповіді на семінарських заняттях з використанням візуалізованих презентацій своїх відповідей – 10 балів (три оцінки на дев'яти семінарських заняттях);

2) індивідуальна робота: – 10 балів;

3) контрольна робота (по темах семінарських занять) – 15 балів;

4) колоквиум (тестові завдання по лекційному матеріалі) – 15 балів;

Загальна кількість – 50 балів.

Підсумковий контроль – іспит (екзамен) (січень):

Отриманий в результаті здачі екзамену бал додається до виставлених балів за семінарські заняття та індивідуальні завдання, виконані в результаті самостійної роботи, і складає *підсумковий семестровий бал*.
Сумарна кількість – 100 балів.

Вид контролю	Поточний контроль	Контрольна робота	Колоквіум	Індивідуальне завдання	Екзаменаційна робота	Підсумкова оцінка за семестр
Максимальна кількість балів, яку може набрати студент	10	15	15	10	50	100

При обчисленні підсумкового семестрового балу враховується:

Поточні оцінки успішності (5 – «відмінно», 4 – «добре», 3 – «задовільно», 2 – «незадовільно») – виставляються під час проведення семінарських занять;

Підсумкова оцінка за семінарські заняття виставляється студенту в кінці семестру за результатами роботи на семінарських заняттях і є середнім арифметичним (заокругленим до сотих) всіх отриманих оцінок за семінарські заняття. Отримані «незадовільні» оцінки враховуються при додаванні оцінок і входять у загальну кількість отриманих оцінок.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять. Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між науково-педагогічним працівником та студентами у процесі навчання, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як науково-педагогічним працівником для коригування методів і засобів навчання, так і студентами для планування самостійної роботи. Особливим видом поточного контролю є колоквіум. Поточний контроль може проводитись у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях та лекціях, у формі виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Результати поточного контролю враховуються при визначенні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Студенту, який має наукові публікації, виступи на наукових конференціях, бере активну участь в роботі студентського наукового гуртка, був учасником олімпіад, конкурсів з відповідної (чи суміжної) дисципліни *за поданням наукових керівників чи керівників наукових гуртків та рішенням кафедри* в підсумковий семестровий бал може додаватись **максимально 10 балів за участь в науковій роботі** (за умови, що підсумковий семестровий бал не перевищує 100 балів).

Принципи оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях

Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На занятті пропонується якісне оцінювання знань студентів шляхом виставлення балів від «1» до «5». Позначення «0» виставляється студентові за відмову від відповіді на занятті через невідповідність, що впливатиме на його підсумкову рейтингову оцінку в кінці семестру. Кожен студент зобов'язаний взяти участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру.

Пропущене заняття або негативну оцінку студент зобов'язаний «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем. При цьому може виставлятися оцінка, а попередня не впливатиме на середній бал студента.

Завдання контролю знань студентів під час проведення семінарських занять зводяться до того, щоб:

- виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається;
- визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення;
- виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи;
- стимулювати інтерес студентів до предмета і їх активність у пізнанні.

Контроль знань студентів під час проведення семінарських занять може відбуватись в наступних **формах**:

- детальний усний аналіз поставлених питань;
- вибіркоче усне опитування «з місця»;
- дискусійне обговорення питань;
- індивідуальне розв'язування практичних завдань, проблемних запитань чи завдань;
- фронтальне стандартизоване опитування за картками, тестами протягом 5-10 хв.;
- письмова (до 30 хв.) самостійна робота по варіантах тощо.

Критерії поточної оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»)
Оцінка «п'ять» ставиться, якщо студент(ка) виявляє глибокі, повні, цілісні, міцні і творчо засвоєні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, необхідні для науково-дослідницької роботи; відповідь чітка і завершена, у письмовій роботі не повинно бути помилок. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями джерелознавства і архівознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, вміє ставити під сумнів сталі принципи та ідеї. Знає джерелознавчу та архівознавчу термінологію і наукову періодизацію, володіє понятійним апаратом, відмінно орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичні джерела. Повною мірою володіє історичним критичним мисленням, аналізом (вміти класифікувати джерельну інформацію на компоненти, розуміючи їх взаємозв'язки та організаційну структуру, використовувати джерелознавчу критику). Здатен(на) самостійно на

основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання з джерелознавства і архівознавства для розв'язання власних та суспільних проблем; буде переконливою аргументацією, рецензує відповіді ровесників. Вміє організувати комплексний пошук, неупереджений аналіз та інтерпретацію історичних джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності.

Може використати інноваційні технології. Має аналітичне та синтетичне мислення. Бере активну участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях, формує аргументацію, базовану на здобутих знаннях, демократичних переконаннях і гуманістичних цінностях; застосовує оптимальну стратегію діяльності, бере на себе відповідальність; проводить рефлексію, самооцінку та коригування пізнавальної діяльності; вміє долати труднощі, вдосконалює з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції тощо. Використовує під час навчання джерельний матеріал, здатен(на) його пропагувати через просвітницьку діяльність. Керується моральними та етичними нормами, з повагою і розумінням ставитися до інших світоглядних позицій, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні.

Оцінка «чотири» ставиться, якщо студент(ка) має глибокі і повні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, здатен (на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена, у письмовій роботі є незначні помилки. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Знає джерелознавчу і архівознавчу термінологію і наукову періодизацію, володіє понятійним апаратом, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати джерельний історичний матеріал. Достатньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати певні способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних проблем; буде аргументацією на основі 2-3 доказів, може рецензувати відповіді ровесників. Вміє організувати пошук, аналіз та інтерпретацію історичних джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Може порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора у створенні джерел,

однак не може розкрити внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб.

Має певний рівень аналітичного та синтетичного мислення. Бере участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях, формує аргументацію (в аргументації зустрічаються окремі неточності), базовану на здобутих знаннях, демократичних переконаннях і гуманістичних цінностях; застосовує оптимальну стратегію діяльності; проводить самооцінку пізнавальної діяльності, вдосконалює з достатнім рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції тощо. Використовує під час навчання джерельний матеріал, здатен(на) його пропагувати через просвітницьку діяльність. Керується моральними та етичними нормами, з повагою і розумінням ставитися до інших світоглядних позицій, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні.

Оцінка «три» ставиться, якщо у студента(ки) є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу (більше 50%), елементарні уміння і навички; не здатен(на) повною мірою використати знання, уміння і навички на практиці; відповідь не чітка і спрощена, у письмовій роботі є суттєві помилки. Ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, архівознавства, науковими концепціями, та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, а просто перераховує. Посередньо знає термінологію і володіє понятійним апаратом, задовільно орієнтується в історичній хронології, не достатньо володіє просторовою компетенцією; не вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати джерельний історичний матеріал. Посередньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен(на) посередньо оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, до кінця не здатен(на) інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем. Не може переконливо аргументувати, рецензії відповідей ровесників поверхові. Вміє організовувати пошук історичних джерел, але не може їх критично проаналізувати. Не використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Знає систему архівних установ, але не може визначити їхні функції; визначити роль людського фактора в історії, розкривати внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб.

Не використовує інноваційні технології і не має синтетичного мислення. Бере пасивну участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях; не застосовує оптимальну стратегію діяльності, не бере на себе відповідальність; не проводить рефлексію, самооцінку та коригування пізнавальної діяльності. Керується моральними та етичними нормами, з повагою і розумінням ставитися до інших світоглядних позицій, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні. Вдосконалює з посереднім рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.

Оцінка «два» ставиться, якщо у студента (ки) елементарні знання фактичного матеріалу (до 25%), відсутні уміння і навички, тому не здатен (на) їх використати на практиці; відповідь не змістовна і не доречна, у письмовій роботі є суттєві помилки (більше 75%). Не ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної

історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Практично не знає джерелознавчу і архівознавчу термінологію (до 25%), незадовільно орієнтується в історичній хронології (до 25%), не володіє просторовою компетенцією; не вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Не здатен(на) оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Відсутня об'єктивна і неупереджена аргументація, самооцінка і оцінка інших. Не вміє організовувати пошук історичних джерел, не може їх критично проаналізувати. Не використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Знає історичну персоналістику на рівні переліку історичних постатей.

Не використовує інноваційні технології і не має синтетичного мислення. У групових формах роботи тільки присутній(я) без особистої відповідальності, стратегії; не дотримується норм професійної етики, не виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей, не вдосконалює здобуті під час навчання компетенції.

Вимоги до індивідуальної роботи

Індивідуальне завдання з курсу «Джерелознавство та історіографія» стосується джерелознавчих проблем історії України. Напередодні підготовки індивідуальної роботи студент (-ка) здійснює пошук джерел з наперед обраних тем з історії України.

Структура індивідуальної роботи складається із наступних обов'язкових елементів:

- Вступна частина;
- Аналіз використаної літератури по темі (на 2-3 абзаци);
- Характеристика обраної теми;
- Виклад джерельного матеріалу з відповідними покликаннями;
- Навести історичний ілюстративний матеріал;
- Висновки;
- Список використаної літератури.

Обсяг індивідуальної роботи – 12–15 сторінок.

Критерії оцінювання індивідуального завдання

Критерії	Бали
Глибоке розкриття проблеми, аналіз джерел з відображенням авторської позиції. При захисті використовує значний обсяг джерел і літератури, висновки самостійні, тези здійснені на високому рівні. Демонструє на високому рівні здатність використати знання, уміння і	17-20 балів

<p>навички, необхідні для наукової роботи. Може критично ставитися до результатів своєї праці, бачить шляхи подолання труднощів, виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.</p>	
<p>Обґрунтоване розкриття проблеми. Вміє організувати пошук, аналіз та інтерпретацію історичної інформації; може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Демонструє на достатньому рівні здатність використати знання, уміння і навички, необхідні для наукової роботи. Може критично ставитися до результатів своєї праці, виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.</p>	13-16 балів
<p>Тема розкрита неповно. Демонструє на посередньому рівні здатність використати знання, уміння і навички, необхідні для науково-дослідницької роботи. Може критично ставитися до результатів своєї праці, виявляє певне усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.</p>	9-12 балів
<p>Робота суто компілятивного рівня. Студент може репродуктивно відтворити змісту історичних джерел, однак у його відповіді є помилки. Вміє організувати пошук історичної інформації, але не може її критично проаналізувати. Не достатньо використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси під час підготовки завдання. Визначає роль людського фактора в історії, однак без необхідної аргументації.</p>	5-8 балів
<p>Проаналізовано лише окремих аспекти. Захист завдання спрощений, із значними помилками. Не здійснено пошук джерельної інформації. Відсутня будь-яка аргументація. Відсутні самостійні висновки і синтетичні зв'язки. Не здатен використати наявний матеріал для роботи в школі. ІКТ використано недоречно. Не виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.</p>	1-4 бали
<p>Завдання не зараховано</p>	0 балів

Вимоги до контрольної роботи

Контрольна робота проводиться у письмовому вигляді, має декілька варіантів формалізованих завдань рівнозначної складності, на виконання яких відводиться 45 хвилин. Кожен варіант містить 7 завдань (1 – 2 –теоретичні, 3 – знання термінів, 4–7 – тестові завдання).

Розв'язуючи завдання контрольної роботи, студент повинен продемонструвати не репродуктивну, а творчу розумову, креативну діяльність.

Критерії оцінки виконання контрольної роботи

Оцінка за виконання контрольної роботи виставляється у 15 балах: 1- 5 балів, 2 – 3 бали, 3 – 3 бали, 4-7 – по 1 балу.

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень за теоретичне (перше) завдання
1-2	У студента (ки) елементарні знання фактичного матеріалу (до 25%), відсутні уміння і навички, тому не здатен (на) їх використати на практиці; у письмовій роботі є суттєві помилки (більше 75%). Не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Не здатен оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Відсутня об'єктивна і неупереджена аргументація. Не має синтетичного мислення, безвідповідально ставиться до обраного фаху.
3	Ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства. Посередньо знає джерелознавчу термінологію і володіє понятійним апаратом, не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичні джерела. Посередньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) посередньо оцінювати та інтерпретувати джерела з історії України, до кінця не здатен (на) інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем. Не може переконливо аргументувати. Не має синтетичного мислення, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні. Демонструє вдосконалення з низьким рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.
4	Студент(ка) має глибокі і повні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, здатен(на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена, є незначні помилки (не більше 4). Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Вміє класифікувати історичні джерела, але не достатньо їх

5	інтерпретує. Знає джерелознавчу термінологію, володіє понятійним апаратом, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією; створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Демонструє вдосконалення з достатнім рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.
	Студент(ка) виявляє глибокі, повні, цілісні, міцні і творчо засвоєні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти; відповідь чітка і завершена, у відсутні помилки (не більше 2). Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, вміє ставити під сумнів сталі принципи та ідеї. Знає джерелознавчу термінологію. На високому рівні володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Демонструє вдосконалення з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.

Вимоги до письмової роботи

Семестровий підсумковий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень студента. Він проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового екзамену у терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному робочою програмою дисципліни. Екзамен – форма підсумкового контролю, яка передбачає перевірку розуміння студентом теоретичного та практичного програмного матеріалу з усієї дисципліни, здатності творчо використовувати здобуті знання та вміння, формувати власне ставлення до певної проблеми тощо. Зміст екзаменаційних завдань та критерії оцінювання встановлюються кафедрою історіографії і джерелознавства

Семестровий екзамен *оцінюється від 1 до 50 балів*. Зміст питань, що виносяться на екзамен, форма та структура завдань та їх оцінювання визначається керівником курсу, затверджується на засіданні кафедри.

Отриманий в результаті здачі екзамену бал додається до виставлених балів за семінарські заняття та індивідуальні завдання, виконані в результаті самостійної роботи, і складає **підсумковий семестровий бал**.

Екзаменаційна робота передбачає формулювання 7 завдань: 2 – теоретичних, 1 – практичне (на знання методологічних проблем), 1 – знання термінів та 3– тестових.

Критерії оцінювання завдань на екзамені (наведено максимальну кількість балів, яку можна здобути за відповідь на кожне завдання):

Питання		Кількість балів
1 теоретичне		15 балів
2 теоретичне		15 балів
3 практичне		8 балів
4 знання термінів		9 балів
5-7 тести		3бали
Разом		50 балів
Університетська шкала	Національна шкала	
40 – 50 балів	Відмінно (5)	
30 – 39 балів	Добре (4)	
25 – 29 балів	Задовільно (3)	
1 – 24 балів	Незадовільно (2)	

Бал	Критерії оцінювання навчальних досягнень за теоретичне завдання
1-3	У студента (ки) елементарні знання фактичного матеріалу (до 25%), відсутні уміння і навички, тому не здатен (на) їх використати на практиці; у письмовій роботі є суттєві помилки (більше 75%). Не ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, архівознавства, науковими концепціями, та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Практично не знає джерелознавчу та архівознавчу термінологію (до 25%), незадовільно орієнтується в історичній хронології (до 25%), не володіє просторовою компетенцією; не вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичні джерела. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Відсутня об'єктивна і неупереджена аргументація. Не має синтетичного мислення, не демонструє елементарне вдосконалення здобутих під час навчання компетенцій, безвідповідально ставиться до обраного фаху.
4-6	У студента (ки) є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу (більше 50%), наявні помітні прогалини у формуванні умінь і навичок, що не дозволить повною мірою використати їх у професійній діяльності; використанні знань, умінь і навичок на практиці; відповідь не чітка і спрощена, є суттєві помилки. Ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, архівознавства, науковими концепціями на рівні їх перерахунку. Посередньо знає джерелознавчу і архівознавчу термінологію і володіє понятійним апаратом, задовільно орієнтується в історичній хронології, не достатньо володіє просторовою компетенцією; не вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати джерельний матеріал. Здатен (на) посередньо оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, до кінця не здатен (на) інтегрувати знання для розв'язання власних та

	<p>суспільних проблем. Не може переконливо аргументувати. Не має синтетичного мислення, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні. Демонструє елементарне вдосконалення здобутих під час навчання компетенцій.</p>
7-9	<p>Студент(ка) має добрі знання програмного матеріалу (75%), сформовані уміння і навички, здатен (на) застосовувати знання, уміння і навички у професійній діяльності; відповідь чітка і практично завершена, є незначні помилки (не більше 4). Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, архівознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Знає джерелознавчу і архівознавчу термінологію, володіє понятійним апаратом, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати певні способи розв'язання суспільних проблем; будує аргументацію (75%). Виявляє певний рівень синтетичного мислення; розуміє значення культури як форми людського існування, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні. Демонструє достатнє вдосконалення здобутих під час навчання компетенцій.</p>
10-12	<p>Студент(ка) має глибокі і повні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, здатен(на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена, є незначні помилки (не більше 4). Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Вміє класифікувати історичні джерела, але не достатньо їх інтерпретує. Знає джерелознавчу термінологію, володіє понятійним апаратом, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією; створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Демонструє вдосконалення з достатнім рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.</p>
13-15	<p>Студент(ка) виявляє глибокі, повні, цілісні, міцні і творчо засвоєні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти; відповідь чітка і завершена, у відсутні помилки (не більше 2). Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, вміє ставити під сумнів</p>

	сталі принципи та ідеї. Знає джерелознавчу термінологію. На високому рівні володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Демонструє вдосконалення з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.
--	--

15. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

16. Методичне забезпечення

1. Стефанюк Г.В. Джерелознавство і архівознавство: опорні конспекти лекцій і самостійна робота. Навчально-методичний посібник для студентів факультету історії, політології і міжнародних відносин (заочної форми навчання). Івано-Франківськ, 2016. 132 с.
2. Стефанюк Г.В. Джерелознавство і архівознавство: опорні конспекти лекцій, глосарій. Навчально-методичний посібник для студентів денної і заочної форми навчання спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)». Івано-Франківськ, 2019. 142 с.
3. Стефанюк Г.В. Джерелознавство і архівознавство: інструктивно-методичні матеріали до самостійної роботи для студентів спеціальностей 014 «Середня освіта (Історія)» та 032 «Історія та археологія». Івано-Франківськ, 2019. 40 с.
Стефанюк Г.В. Джерелознавство та історіографія. Навчально-методичний посібник для студентів денної і заочної форм навчання спеціальності спеціальності 032 «Історія та археологія». Івано-Франківськ: ПНУ, 2020. 134 с.
4. Стефанюк Г.В. Джерелознавство та історіографія : опорні конспекти лекцій, глосарій і самостійна робота. Навчально-методичний посібник для студентів

денної і заочної форм навчання спеціальності 032 «Історія та археологія». Івано-Франківськ, 2021. 156 с.

17. Рекомендована література

1. Антонович В.Б. Курс лекцій з джерелознавства. 1880-1881. К., 1995.
2. Архівознавство. Підручник. (Керівн. автор. кол. Я.С. Калакура). К., 1998.
3. Власов В. Історичне джерело в арсеналі дидактичних засобів: чи здатна методика подолати втому від історії. *Історія в школах України*. 2009. №4. С.3–8.
4. Власов В. Роль підручника у формуванні вмінь працювати з історичним джерелом. *Історія в школах України*. 2009. №6. С.3–9.
5. Галенко О.І. Документальні публікації з історії Української РСР: Теорія та джерелознавчий аналіз. К.: Наукова думка, 1991.
6. Гарнай І.А., Єсенков Ф.П., Фоланій Г.П. Деякі питання комплектування архівів документальними матеріалами. *Історичні джерела та їх використання*. К., 1964. Вип.1. С. 21-36.
7. Государственные архивы Украинской ССР: Справочник. К.: Наукова думка, 1983.
8. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР. Навч. посібник. К.: Вища школа, 1986. – С.7.
9. Джеджула Т.А. Зарождение исторической мысли на Украине в XVII веке. *Перестройка в исторической науке и проблемы источниковедения и специальных исторических дисциплин*. Тезисы докладов и сообщений V-й Всесоюзной конференции 30 мая – 1 июня 1990 г. К., 1990. С.43-45.
10. Джерелознавство історії України: Довідник. К., 1998. С.5-8, 154 -212.
11. Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. К., 1996.
12. Задорожна Л.В. Історичні документи як основа побудови пізнавальних завдань. *Історія в школах України*. 2002. № 2. С. 35 – 39.
13. Ісаевич Я.Д. Українська археографія в XVII – VIII ст. *Історичні джерела та їх використання*. Вип.І. К.: Наук. думка, 1964. С.174-188.
14. Калакура Я. Джерелознавство в дослідницькій діяльності Українського історичного товариства. *Український історик*. Нью-Йорк, Торонто, Київ, Львів, Мюнхен. 1995. №1-4. С. 53-56.
15. Ковальський М.П. Актуальні проблеми джерелознавства історії України XVI – XVII ст. *Український археографічний щорічник*. Вип. I. К.: Наук. думка, 1992. С. 261 – 270.
16. Ковальченко И.Д. О применении математико-статистических методов в исторических исследованиях. *Источниковедение: теоретические и методологические проблемы*. М.: Наука, 1969. С. 115-133.
17. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / АН СССР. Отд. истории. М.: Наука, 1987. С. 281-325.
18. Ковальченко И.Д., Устюгов В.А. Применение электронных вычислительных машин в исторической науке. *Вопросы истории*. 1964. № 5.

19. Количественные методы в советской и американской историографии. М.: Наука, 1983.
20. Крип'якевич І.П. Нарис методики історичних досліджень. Український історичний журнал. 1967. №2. С.102 – 104.
21. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. Львів: Світ, 1999. С.8 – 11.
22. Мацок О.Я. Роль філігранології у встановленні часу написання недатованих документів. *Історичні джерела та їх використання*. Вип. 2. К.: Наук. думка, 1966. С. 256-258.
28. Мережа центральних державних архівів України. *Архіви України*. 1992. №4. С.7.
29. Місюра В.П. Про скорочену публікацію документів. *Історичні джерела та їх використання*. Вип. I. К.: Наукова думка, 1964. С. 167-173.
30. Могорита В.М. Писемне джерело як компонент шкільного підручника з історії України. *Педагогічні науки*. Вип.LXXIX. Том.1. 2017. С.35–39.
31. Міронова І. С. Історичне джерелознавство та українська археографія: спецкурс з джерелознавства, історіографії та методики викладання історії. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 208 с.
32. Правила оформлення дисертації. *Бюлетень Вищої атестаційної комісії України*. 1997. № 2. С. 20-22, 28-31.
33. Пиріг Р.Я. Архівне будівництво в Україні: проблеми наукового забезпечення. *Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні: Доповіді та повідомлення наукової конференції 15-16 березня 1995 р.* / Упор. Т.П. Прись. К., 1996. С 92-96.
34. Портнов Г.В. Деякі питання формування Національного архівного фонду на сучасному етапі. *Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні: Доповіді та повідомлення наукової конференції 15–16 березня 1995 р.* К., 1996. С 22–25.
- Санцевич А.В. Джерелознавство з історії Української РСР післявоєнного періоду /1945 - 1970/. К.: Наук. думка, 1972. С. 4 -8.
34. Санцевич А.В. Джерелознавство з історії Української РСР /1917 – 1941/. К.: Наук. думка, 1981. С.6 – 9.
35. Сохань П.С. Стан і перспективи розвитку української археографії . *Український археографічний щорічник*. Вип. I. С. 10 –
36. Справочник научного работника: архивы, документы, исследователь / Гросман О.М., Кутик В.Н. Львов: Высш. школа, 1979. С.51 – 61.
37. Путро О.І. Архівний фонд Національної Академії наук України як складова частина НАФ: історія та сучасні проблеми. *Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи*: Наукові доповіді Всеукраїнської конференції (19–20 листопада 1996 року) у 2–х ч. К., 1997. – С 56–61.
38. Українські архівісти: Біобібліогр. довід.: У -х вип. Вип. 1. ХІХ ст. – 1990-ті рр. / ГАУ при КМ України. УДНДІАСД; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Упоряд.: О. М. Коваль, І. Б. Матяш, В. С. Шандра. К., 1999. 67 с.
39. Хрестоматія з архівознавства: Навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. / Упоряд.: Г.В.Боряк та ін. К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003.

40. Шмидт С.О. О классификации исторических источников. *Вспомогательные исторические дисциплины*. Вып. 16. Л.: Наука, 1985.
12. Інформаційні ресурси Державний комітет архівів України: <http://www.scarh.kiev.ua>
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua>
Спілка архівістів: <http://www.vda.archiv.net/>
13. Джерела та історіографія про трансформаційні процеси в освітньому просторі України (1991– 2017) : зб. матеріалів Всеукраїн. наук.-практ. семінару / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Лапаєнко С. В., Сухомлинська О. В., Тарнавська С. В.; літ. ред. Дерев'янка Т. М.]. Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2018. 66 с. URL: http://lib.iitta.gov.ua/711001/1/Sources_and_historiography_transformational_processes_2018.pdf
2. XX-ті Джерелознавчі читання «Архівознавство в контексті історичної пам'яті та цифровізації суспільства». URL: <https://www.poglyad.tv/hh-ti-dzhereloznavchi-chytannya-arhivoznavstvo-v-konteksti-istorychnoyi-pam-yati-ta-tyfrovizatsiyi-suspilstva/>
14. Коляда Н. Педагогічна історіографія та джерелознавство як важливі складові історико-педагогічного дослідження. URL: <http://ipa.udpu.edu.ua/issue/download/9273/3968>
15. Хомич І. Основні тенденції сучасної архівної науки та освіти в Україні у дослідженнях вітчизняних науковців. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzzui_2012_32_44.pdf